

Σχέδιο Ομιλίας
Υπουργού ΒΕΤ κ. Κώστα Σημίτη

στην Οικονομική Σχολή του Λονδίνου,
(Στρογγυλή Τράπεζα για τον Εκσυγχρονισμό στην Ελλάδα),

19 Νοεμβρίου 1994, ώρα 19:00.

4 κείμενα,
στά Ευρωπαϊκή
Διαθήκη
(αρχαίο)

Εκσυγχρονισμός και Ευρωπαϊκή Σύγκλιση

Η διάδοση της χρήσης αφηρημένων εννοιών σηματοδοτεί πιθανώς την υπαρξη κάποιας κοινωνικής ανάγκης. Καθώς, όμως χρησιμοποιούνται ευρύτερα συχνά γίνεται δυσκολότερη η αποκρυπτογράφηση της έννοιας που υπονοείται. Όταν πια η λέξη "πολιτογραφηθεί" ως τμήμα της πολιτικής ρητορείας, τότε πια το διαζύγιο μεταξύ του σημαίνοντος και του σημαινομένου πλησιάζει την πληρότητα.

Μιά αφηρημένη έννοια, χρησιμοποιούμενη ως "πολιτικό λάβαρο", ενώνει μέσω της ασάφειάς της. Αφού η ίδια λέξη μπορεί να ερμηνεύεται διαφορετικά, μπορεί να αποτελέσει και την βάση (λεκτικής και επιφανειακής) συμφωνίας. Η απουσία περιεχομένου καθίσταται εμφανής όταν γίνεται η απόπειρα η συμφωνία αυτή να μεταφραστεί σε συγκεκριμένο και χειροπιαστό πολιτικό πρόγραμμα. Τότε πια, η επίτευξη της συμφωνίας αποκαλύπτεται ως μια απλή κίνηση τακτικής χωρίς από πολιτικό αντίκρουσμα.

Οι λέξεις, οι αφηρημένες έννοιες, αποτελούν το βασικότερο τμήμα της "οπλοθήκης" τόσο των πολιτικών, όσο και των ακαδημαϊκών. Οι λέξεις είναι τα εργαλεία μέσω των οποίων οικοδομούνται οι κοινωνικές συμφωνίες και δομούνται τα πολιτικά προγράμματα. Τόσο οι ακαδημαϊκοί όσο και οι πολιτικοί έχουν την υποχρέωση, το καθήκον, να αντιμετωπίζουν τα εργαλεία της τέχνης τους με σεβασμό. Για τον λόγο αυτό η αποσαφήνιση πολιτικών εννοιών, αν και είναι εργασία που συχνά επιτελούν ακαδημαϊκοί, δεν είναι λειτουργία ακαδημαϊκής σημασίας.

Η έννοια του "εκσυγχρονισμού" έχει μακρότατη παρουσία στην ελληνική πολιτική ιστορία. Αμέσως με την δημιουργία του ελληνικού κράτους (αλλά ίσως και ακόμη ενωρίτερα), ετέθη ως "εξευρωπαϊσμός", δηλαδή μετασχηματισμός της ελληνικής κοινωνίας σε ευρωπαϊκά πρότυπα. Οι απόπειρες εκβιομηχάνισης του τέλους του 19ου αιώνα, οι αγροτικές και εκπαιδευτικές μεταρρυθμίσεις των αρχών του 20ού, δικαιολογήθηκαν εν πολλοίς ως προσπάθειες εκσυγχρονισμού.

Τα τελευταία χρόνια ο "εκσυγχρονισμός", είτε ως πολιτική έννοια, αλλά και ως οικονομική και κοινωνική εμφανίζεται με αυξανόμενη συχνότητα στις επικεφαλίδες

και προμετωπίδες πολιτικών προγραμμάτων ή γενικότερα πολιτικών πραγματειών. Πρόσφατα πλαισιώθηκε και με την συναφή έννοια της "σύγκλισης" προς την Ευρωπαϊκή Ένωση.

Ο πληθωρισμός αυτός εκσυγχρονιστικών εννοιών είναι αδιάψευστη μαρτυρία μιας διάχυτης ανάγκης της Ελληνικής κοινωνίας για ριζικές αλλαγές, αλλά η ανάγκη αυτή μπορεί να εκπληρωθεί μόνο αν είναι δυνατόν να συγκεκριμενοποιηθεί σε εκσυγχρονιστικό πολιτικό πρόγραμμα.

Η συγκεκριμενοποίηση αυτή είναι κάτι που υπερβαίνει κατά πολύ τις δυνατότητες αυτής της ομιλίας. Όμως, ελπίζω ότι μερικές σκέψεις που έχουν ως αφετηρία την σύγκριση των δύο εννοιών θα μπορούσαν να αποσαφηνίσουν ορισμένες πτυχές του τί εννοούμε με την λέξη εκσυγχρονισμός.

Η Ευρωπαϊκή σύγκλιση έχει ένα σαφή ορισμό. Είναι μια συμβατική υποχρέωση που ανέλαβε η Ελλάδα, από κοινού με τις άλλες χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης, να φροντίσει ώστε μια σειρά μακροοικονομικών δεικτών να ευρίσκονται εντός προκαθορισμένων ορίων πριν από κάποια ημερομηνία-στόχο. Οι δείκτες αυτοί αφορούν κυρίως νομισματικά μεγέθη, όπως ο πληθωρισμός, το δημόσιο χρέος και το έλλειμμα του δημοσίου. Παράλληλα, η προσπάθεια επίτευξης των στόχων αυτών θα υποβοηθείται από την εισροή πόρων μέσω του Κοινοτικού Πλαισίου Στήριξης.

Ποιά, όμως, είναι η σχέση της προσπάθειας σύγκλισης με τον εκσυγχρονισμό;

Μια πιθανή απάντηση είναι ότι η σύγκλιση είναι κάτι που επιβάλλεται από εξωτερικούς παράγοντες (την ευρωπαϊκή ένωση) και συνεπώς δεν έχει άμεση σχέση με τον εκσυγχρονισμό, ο οποίος είναι έννοια πολύ ευρύτερη. Η άποψη αυτή, ως προς το τυπικό είναι ίσως ορθή, ως προς την ουσία, όμως, είναι τελείως λανθασμένη. Η σταθεροποίηση της οικονομίας είναι απαραίτητη προϋπόθεση της διαδικασίας εκσυγχρονισμού, ο οποίος δεν μπορεί να προχωρήσει χωρίς αυτή. Όσο και αν η σταθεροποίηση εμφανίζεται ως υποχρέωση προς εξωτερικούς

παράγοντες, είναι πρωτίστως υποχρέωση προς την ίδια την Ελληνική οικονομία, προς εμάς τους ίδιους.

Το ασυμβίβαστο μεταξύ μακροοικονομικής σταθεροποίησης και της θεμελίωσης υγιούς οικονομικής ανάπτυξης είναι γνωστό. Αρκεί, επομένως, να αναφέρω δύο μόνο παραδείγματα του πώς οι μακροοικονομικές ανισορροπίες επιδρούν στρεβλωτικά στην καθημερινή συμπεριφορά των αγορών:

- Πώς μπορεί ένας επενδυτής να προγραμματίσει όταν ο υψηλός πληθωρισμός του στερεί την δυνατότητα ασφαλούς σύγκρισης συγκριτικών πλεονεκτημάτων;
- Όταν είναι διαδεδομένη η φοροδιαφυγή, η επιτυχία στην οικονομική δραστηριότητα θα είναι η επιβράβευση της "κομπίνας" και όχι της επιχειρηματικότητας.

Η μακροοικονομική σταθερότητα αφορά συνεπώς πολύ περισσότερο από την μηχανιστική συμμόρφωση ορισμένων αριθμητικών δεικτών σε προκαθορισμένα όρια: Η ύπαρξη ομαλών συνθηκών στην μακροοικονομία αποτελεί *απαραίτητη συνθήκη* για την προσαρμογή των δομών της οικονομίας που είναι προϋπόθεση του εκσυγχρονισμού.

Η μακροοικονομική σύγκλιση, επομένως, εμπεριέχεται στον εκσυγχρονισμό. Το επόμενο ερώτημα είναι αν τον εξαντλεί, αν δηλαδή ο εκσυγχρονισμός είναι ευρύτερος της σύγκλισης.

Υπάρχουν πολύ λίγοι που θα υποστήριζαν ότι αρκεί η επίτευξη της λεγόμενης "ονομαστικής σύγκλισης", δηλαδή της προσαρμογής στους *νομισματικούς* στόχους της σύγκλισης. Αν όμως διευρυνθεί το ερώτημα να συμπεριλάβει την "*πραγματική σύγκλιση*", δηλαδή και το βιοτικό επίπεδο του μέσου Έλληνα, η ανεύρεση υποστηρικτών είναι κατά πολύ ευκολότερη. Η άποψη αυτή θα μπορούσε να συνοψιστεί ως εξής:

- Το κύριο πρόβλημα της οικονομίας είναι το χαμηλό εισόδημα σε σχέση με την Ευρωπαϊκή Ένωση,
- Για να βελτιωθεί το εθνικό εισόδημα χρειάζονται επενδύσεις.
- Επομένως, το κύριο ζητούμενο είναι η *ποσοτική προσαρμογή* στα Ευρωπαϊκά δεδομένα, η οποία μπορεί να επιτευχθεί κατα βάσιν με τις ισχύουσες κοινωνικές και οικονομικές δομές.

Οι θιασώτες της άποψης αυτής συνδέουν τις προοπτικές εκσυγχρονισμού με το Κοινοτικό Πλάνο Στήριξης ή τα μεγάλα έργα, θεωρώντας τον ως θέμα ύπαρξης υποδομής και δημιουργίας θέσεων εργασίας. Ο εκσυγχρονισμός, σύμφωνα με την άποψη αυτή, είναι θέμα *ποσοτικής προσαρμογής* μέσω *εξελικτικής πορείας* με τις *σημερινές δομές*. Ο εκσυγχρονισμός, επομένως, είναι ταυτόσημος με την "πραγματική" (σε αντιπαράθεση με την "ονομαστική" ή "νομισματική") σύγκλιση.

Η εφησυχαστική αυτή άποψη είναι επικίνδυνη. Όταν διαγνωσθεί ένα πρόβλημα ή όταν διαπιστωθεί ότι κάποιες δομές πάσχουν, η δαπάνη πόρων μπορεί σίγουρα να δώσει την εικόνα, την πρόσκαιρη ψευδαίσθηση, ότι το πρόβλημα αντιμετωπίζεται. Αν όμως η δαπάνη συνίσταται στην απλή μεγέθυνση της σημερινής δομής, το πλέον πιθανό είναι ότι μαζί με την δομή θα μεγεθυνθεί και το πρόβλημα.

Οι επενδύσεις, οπωσδήποτε μπορούν να παίξουν αναπτυξιακό ρόλο, αν μέσω αυτών προωθείται η αποτελεσματικότερη λειτουργία του τομέως. Αν όμως απλά αναπαράγουν την σημερινή κατάσταση, υπάρχει ο κίνδυνος ότι αφού παρέλθει η ευφορία της κατασκευαστικής περιόδου θα αντιμετωπίσουμε κατάσταση *χειρότερη από την αρχική*. Οι διαστάσεις του τομέα θα είναι αυξημένες και μαζί τους και οι αντιστάσεις σε οποιαδήποτε αλλαγή.

Οι επενδύσεις από μόνες τους δεν είναι λύση. Μπορούν να είναι, μόνο αν συνοδεύουν μια σαφή αντίληψη του πώς και γιατί πρέπει να αλλάξει η λειτουργία του τομέα.

Ο εκσυγχρονισμός δεν είναι, επομένως, θέμα ποσοτικών προσαρμογών, αλλά

ποιοτικών αλλαγών. Είναι συνεπώς έννοια ευρύτερη της "πραγματικής" σύγκλισης.

Η ευρωπαϊκή σύγκλιση μπορεί όμως να χρησιμοποιείται και πιο χαλαρά, να σημαίνει τον στόχο προς τον οποίο πρέπει να προσανατολίζεται ο εκσυγχρονισμός. Αυτό ήταν και το αρχικό ιστορικό περιεχόμενο της έννοιας, όταν ο εκσυγχρονισμός ταυτιζέτο με τον εξευρωπαϊσμό. Ίσως, μάλιστα, να πρέπει να είμαστε ευτυχείς γιατί για πρώτη στην σύγχρονη ιστορία μας δεν τίθεται θέμα εξειδίκευσης του όρου: Στον 19ο αιώνα υπήρχαν η Γαλλική, Ρωσική ή Αγγλική, ως προ τινος η Ανατολική ή Δυτική. Τώρα πλέον, ευτυχώς, η ευρωπαϊκή σύγκλιση δεν προσδιορίζεται περαιτέρω.

Η σύγκλιση ως στόχος προϋποθέτει ότι υπάρχει κάποιο συγκεκριμένο ευρωπαϊκό πρότυπο στο οποίο πρέπει να προσπαθήσουμε να μοιάζουμε. Σε μία Ευρώπη που προσπαθεί να ορίσει την νέα της ταυτότητα μετά το τέλος του ψυχρού πολέμου, η αναζήτηση ενός τέτοιου στατικού προτύπου είναι μάταιη. Η θεσμική ανανέωση που είναι η "καρδιά" του αιτήματος για εκσυγχρονισμό στην Ελλάδα είναι και το κεντρικό ζητούμενο του ευρωπαϊκού προβληματισμού. Η ευρωπαϊκή σύγκλιση μπορεί να έχει έννοια ως αναζήτηση από κοινού μιας νέας κοινής ευρωπαϊκής πορείας.

Οσο και αν ο τελικός στόχος είναι η συμπίρευση με την Ευρώπη, είναι υπεράνω αμφισβήτησης ότι το ελληνικό σημείο εκκίνησης είναι πολύ διαφορετικό. Η διαφορετική ελληνική πραγματικότητα σημαίνει ότι η άκριτη μεταφορά προβληματισμών και επιχειρημάτων επίκαιρων σε άλλες χώρες διατρέχει τον κίνδυνο να είναι, το λιγότερο εκτός τόπου και άσχετη με τα πραγματικά προβλήματα.

Ενα παράδειγμα αυτού του αποπροσανατολισμού είναι οι συζητήσεις για το μέγεθος του κράτους. Στην Ελλάδα, όμως, πρέπει να αποσαφηνιστεί ο ρόλος, η αποστολή του κράτους. Το ερώτημα προς απάντηση δεν είναι "*Πόσο Κράτος*", αλλά "*Ποιό Κράτος*"; Ενα από τα μεγάλα προβλήματα της σημερινής κοινωνίας

μας είναι ότι ο διοικητικός μηχανισμός τον οποίο διαθέτουμε είναι μηχανισμός έμπειρος και εξασκημένος στην πελατειακή λειτουργία, ανυποψίαστος και τελείως ακατάλληλος ως προς την στρατηγική λειτουργία. Το πόσο κράτος θέλουμε είναι επομένως πρωθύστερο στο τί θέλουμε αυτό το κράτος να επιτελέσει.

Το πρόγραμμα εκσυγχρονισμού πρέπει οπωσδήποτε να ενσωματώνει τις ιδιαιτερότητες του ελληνικού κοινωνικού σχηματισμού. Αλλιώς διατρέχουμε τον κίνδυνο να παλεύουμε με διλήμματα ακαδημαϊκής μόνο σημασίας και να επιζητούμε πρότυπα που έχουν ήδη ξεπεραστεί. Οι έτοιμες συνταγές, από όπου και αν προέρχονται δεν είναι ποτέ υποκατάστατο της σκέψης και του προβληματισμού πάνω στα πραγματικά μας προβλήματα.

Η υστέρηση του ελληνικού σημείου εκκίνησης στην κοινή ευρωπαϊκή προσπάθεια σύγκλισης σημαίνει ότι μια σειρά κοινωνικών αποφάσεων που αλλού μπορούν να θεωρηθούν ειλημμένες εδώ είναι ακόμη ανοικτές. Πιο συγκεκριμένα, αυτοματισμοί στην διαδικασία λήψης κοινωνικών αποφάσεων, όπως ο αποκλειστικός ρόλος της αγοράς, δεν μπορούν να υποκαθιστούν δημοκρατικές διαδικασίες στην χάραξη θεμελιωδών κοινωνικών επιλογών.

Αποφάσεις που λαμβάνονται "αυτόματα" όχι μόνο μπορούν να παραβλέψουν μακροχρόνιες επιπτώσεις, τις κοινωνικές πλευρές των προβλημάτων, αλλά διατρέχουν τον κίνδυνο να αναιρεθούν στην πράξη. Σε κοινωνίες σαν την δικιά μας υπάρχουν πόλοι εξουσίας οι οποίοι μπορούν να αναιρέσουν τις εξελίξεις που βασίζονται σε επιχειρηματικούς υπολογισμούς *και μόνον*. Αποφάσεις που λαμβάνονται ερήμην των θιγομένων, χωρίς κοινωνικό διάλογο, χωρίς επικύρωση πολιτειακών διαδικασιών, είναι πολύ πιθανόν να μην νομιμοποιηθούν και συνεπώς να αναιρεθούν.

Η αποκέντρωση των αποφάσεων ρουτίνας δεν σημαίνει ότι μπορεί να αποσείσουμε την ευθύνη για την λήψη αποφάσεων στρατηγικής σημασίας και να την μεταθέσουμε αποκλειστικά στον απρόσωπο και τελικά ανεύθυνο μηχανισμό της αγοράς. Μόνο αν έχουμε επίγνωση των αποφάσεων που έχουμε λάβει, των

θετικών αλλά και των αρνητικών τους σημείων, μπορεί η αγορά απερίσπαστη να εκτελέσει την αποστολή της, την υλοποίηση των δημοκρατικά χαραγμένων κατευθύνσεων.

Τέλος, όσο και αν φαίνεται παράδοξο, η υστέρηση του σημείου εκκίνησης μπορεί να αποτελέσει και πλεονέκτημα. Στην τεχνολογική ανανέωση αυτός που ανανεώνει τελευταίος και αυτός του οποίου η υπάρχουσα τεχνολογική υποδομή είναι ήδη απαξιωμένη, φέρεται ότι έχει πλεονέκτημα σε σχέση με άλλους πιο "προηγμένους": Αφενός μεν έχει μικρότερες δεσμεύσεις σε ξεπερασμένες τεχνολογίες, αφετέρου δε μπορεί να επωφεληθεί σε μεγαλύτερο βαθμό από τις προόδους των νέων τεχνολογιών. Το φαινόμενο αυτό φέρεται να εξηγεί, σε κάποιο βαθμό, την σχετική μεταπολεμική επιτυχία της Γερμανικής και της Ιαπωνικής βιομηχανίας.

Ανάλογα φαινόμενα θα μπορούσαν να ισχύουν και όταν μεγάλα τμήματα της "θεσμικής υποδομής" είναι απαξιωμένα και υπάρχει συμφωνία για την ανάγκη ανανέωσης, αν όχι αντικατάστασής τους. Αυτή η επιτάχυνση της θεσμικής ανανέωσης είναι πιθανόν να ευρίσκεται πίσω από τις πρόσφατες επιτυχίες των "Ασιατικών Τίγρεων", ενώ θα μπορούσε να είναι και γενικότερης εφαρμογής. Αν ποτέ θα μιλάει ο κόσμος για τις "Νότιες Βαλκανικές Τίγρεις" ή τους "Καρχαρίες του Αιγαίου" είναι ίσως πρόωρο να εκτιμηθεί.

- - - - -

Συνοψίζοντας, όταν στην καθημερινή χρήση γίνεται σύγκριση των εννοιών της ευρωπαϊκής σύγκλισης και του εκσυγχρονισμού, είναι ο εκσυγχρονισμός και κατ' επέκταση το πολιτικό πρόγραμμα που βασίζεται σε αυτόν που είναι φτωχότερα. Χωρίς να αρνηθούμε ότι ο τελικός στόχος της διαδικασίας εκσυγχρονισμού πρέπει να βασίζεται σε κοινή ευρωπαϊκή αναζήτηση, ένα εκσυγχρονιστικό πρόγραμμα για την Ελλάδα πρέπει να είναι πολύ ευρύτερο από την απομίμηση έτοιμων λύσεων. Οι ποιοτικές τομές που είναι αναγκαίες συνεπάγονται, πάνω από όλα μια διαδικασία κοινωνικών αποφάσεων κατά την οποία η σαφήνεια των όρων που χρησιμοποιούνται έχει τεράστια σημασία.